№ 148 Օգոստոսի 26 (Սեպտեմբերի 7) 1880 Օգոստոսի 26 (Սեպտեմբերի 7) № 148

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլի։ Կես տարվան 6 բուբլ։ Առանձին համարները 5 կոպեկով

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լիգուով։

Հայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նպատակը։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ախալցխայից։ Նամակ Շուշուց։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։ Աւստրո-Ունգարիա։ Արևելեան գործեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Հայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Աղան։

ՆՊԱՍՏԵՆՔ

—

Երբ Կ. Պոլսում կազմվեցան զանազան ընկերութիւններ՝ «Ազգասիրական», «Կիլիկեան», «Դրօշակաստիրաց արևելեան»—Հայաստանում ուսում տարածելու նպատակով, մեզանից շատերը սկսեցին մտածել՝ ինչ հարկաւոր են այսքան ընկերութիւններ, մի՞թէ նրա նպատակը մի և նոյնը չէ, աւելի լաւ չէր լինի եթէ բոլորը միանային, կազմէին մի ամբողջ և աւելի հիմնաւոր ընկերութիւն։

Մտածութիւնները իրաւացի էին։ Ընկերութիւնները կազմված էին բարեգործական հիմունքների վրա և պիտի պահպանվեին նուիրատուութիւններով։ Բայց մեր հասարակութիւնը չը գիտէր՝ ո՞ր մէկին նուիրել իր հանգանակութիւնները։ Բոլորը մի և նոյն ասպարէզում, բոլորը մի և նոյն նպատակի համար էին գործում։ «Մշակը», որպէս արձագանք մեր ժողովրդի պահանջների, բարձրացրեց ընկերութիւնների միանալու հարցը։

Կ. Պոլսի հայերը, որոնք աւելի մեծ յոյսեր, աւելի մեծ ակնկալութիւններ ունեն մեզանից, ռուսահայերից,—ի հարկէ, նիւթական օժանդակութիւնների կողմից,—ընկերութիւնների միացնելու հարցի մէջ ոչ միայն մեզ հետ համաձայն գտնվեցան, այլ լիապէս կատարեցին մեր փափագը։ «Մշակի» վերջին համարներում հրատարակվեցաւ, որ ընկերութիւնները արդէն միացել են, ընդունելով «միացեալ ընկերութիւն» անունը։

Այժմ ի՞նչ է մնում մեզ անել։

Այժմ մնում է մեզ կրկնապատկել մեր բարեգործական եռանդը, և մեր նիւթական զոհաբերութիւններով միացեալ ընկերութիւններին ուժ և իրախոյս տալ։

Մեզանից ամէն մէկը համոզված է, որ ուսումը, կրթութիւնը, ամենագլխաւոր միջոցներն են, որոնք, թէև փոքր ինչ ուշ, թէև դանդաղ կերպով, բայց վերջապէս կը հարթեն աւելի հիմնաւոր ճանապարհ տաճկահայերի առջև մի ապագայ բարօրութեան հասնելու համար։ Մենք համոզված ենք, որ Թիֆլիսի հայը գպրոցի մէջ պիտի գտնէ իր փրկութիւնը, իր բախտը։ Եւ այն բարիքները, որոնցից մինչև այսօր զրկել էր հային բարբարոս Թիւրքիան,—այն բարիքները, որ եւրոպական դիպլոմատիան այնքան ժլատութեամբ է բաժանում հայերին,—հայի որդիները պիտի ստանան գպրոցական վարժապետի ձեռքից։

Բայց Թիւրքիայի հայը աղքատ է։ Թիւրքաց հարստահարութիւնը այն աստիճան քամել է նրա նիւթական զօրութիւնը, որ նա հազիւ թէ կարող է իր դրպրոցները կանոնաւոր, նպատակայարմար կերպով առաջ տանել, եթէ դրսից օգնութիւն չը լինի։

Ռուսաստանի հայերը այժմ պէտք է կատարեն տաճկահայերի փրկութեամբ նոյնը, ինչ որ մի ժամանակ իրանց ոսկիներով անում էին Հնդկաստանի հայերը ամբողջ ազգի համար։ Ռուսաստանի հայերը, ընակվելով մի բարեկարգ պետութեան հովանաւորութեան ներքոյ, նիւթապէս աւելի բարեբախտ վիճակի մէջ են գտնվում, քան իրանց տաճկահպատակ եղբայրները։

Հնդկաստանի հայերը թողեցին ազգի համար խոշոր կտակներ, նրանց փոխարէն զանազան երկրներում հիմնեցան բազմաթիւ դպրոցներ։ Ցանկալի կը լինէր, որ մենք հետևէինք նրանց օրինակին։ Բայց մեր պահանջը համեստ է. մենք խոշոր կտակներ չենք պահանջում։

Մեզանից ոչ մէկի անտեսութեան մէջ մի զգալի փոփոխութիւն չէր լինի, եթէ մեզ վրա մեծ մի բօսկի մէջ գուշակել նրա ցանկութիւնը և այն ժամանակ.... Բայց այն ժամանակ աւելի լաւ է՝ աբրի՞ առ գնանուկդ՝ և փոքրիկ յեղեղատս, քանզի ի խնդիր է Հերոդէս կորուսանել զնաւս։ Հայրերք մեր քաղաքում ում որ կամենաք, թող մեզի նա հոգեւոր թէ աշխարհական, ձեր թէ երեսառաքդ, կին թէ տղամարդ՝ ամենքը ձեզ կասեն, թէ ազան պաշտպան, մի ամենազնիւ մարդ է։ Բայց ինչով....

—Լ.Տ. մինչ դուք չը գիտէք, որ տան և ինքներդդ զարմ. երկրորդ կեանքն, հայերի մէջ, այն ևս Շամախու նման մի քաղաքում, մի մարդ ինչով կարող է ամենապատուական համարվեր։ Ազան երեսի մի անձն է, նա բարեպաշտ է, ազգասէր է, ողորմած է, առատաձեռն է, գթասիրտ է (օֆ, այդ վերջի ածականները մանաւանդ այնպէս յարմարվում են մեր ազգին, ինչպէս կրվին թաղ կամ խոզին ակնոցը) և վերջապէս հազար ու մի այդպիսի փրված ու ուռած ածականներով չը պատված մի անձն է նա. ինչու, որովհետև հարուստ է. որովհետև, ասում են, մինչև քառասուն հազար բուբլու կարողութիւն ունէ։

—Բայց պարոն...

—Բայց, էլ ինչ բայց, միթէ դուք չը լսեցիք թէ նա հարուստ է, թէ նա քառասուն հազար բուբլու կարողութիւն ունէ. քառասուն հազար, հասկանում էք, այդ հանգամանքն ու մասխարայութիւն չէ հա, կամ միթէ դուք կարծում էք, թէ այդ քիչ է։

—Ոչ, պարոն, ես երբէք այդ չեմ կարծում. միայն ցանկանում եմ իմանալ թէ այդ քառասուն հազար բուբլին ինչ մի երեսկի ազգային կամ հասարակական օգուտ է տուած, որ իր տիրապետողին արժանացրած է այդպիսի փառաւոր ածականների։

—Չա՛, հա՛, հա՛, հասարակական, ազգային, հա՛, հա՛, զարմանալի հաստատլուխ մարդիկ էք դուք, հա՛, հա՛, ադա, ախր հասարակական, կամ ազգային, կամ չես իմանում ինչ վրիպ ու զիրիկս որն է Ք. հասարակականն էլ է իմ ջերս, ազգայինն էլ է իմ ջերս, դու փողից խօսիր, փողից, էապիսի դարպակ բաներով բան չի դառնայ։ Եղբայր, փող ունես ամենից լաւ մարդը դու ես, գլխիս վրա տեղ ունես, փող չունես, խնդրում մի փոքր հեռուից անցնես, որ չուզդ վրա չընկնիս։

—Բայց, պարոն, այդ կատարելագործութիւնն է ձեր կողմից։ Դուք, ինչպէս երևում է, մեսրված, սպանած, ոչնչացրած էք ձեր մէջ ձեր խիղճը, սիրաը ու մարդկութիւնը։ Ես չեմ հերքում փողի կարևորութիւնը և հաւատացած եմ, որ փողը շատ լաւ բան է, նա մի առանցք է, որի շուրջը պտտում է մեր աշխարհը, իրաքանչիւր մի անհատ ջերմ ցանկանում է շատ ունենալ այդ գեղին ոսկիներից և ձեզ ևս ոչ ոք չէ արգելում շատ ժողովրդին յատուկ վայելչութեամբ մի ձեռքով փայփայելով իր ոսկեայ քամարը, որ վայելչորէն գրկած է սև ատլասայ արխալուղի մէջքը, իսկ միւս ձեռքով ծեծելով օդը իր մտրակդին չուխայի երկայն թևով։ Ադան անցնում է.... Բայց, Աստուած իմ, ինչպէս չէ անցնում ադան. ով կարող է այն բոպէին նկարագրել նրա վայելուչ ու հպարտ քայլուածքը, նրա դէմքի վրա փայլող լիսի ժպիտը, նրա աչքերի ժպիտ նայուածքը, նրա ձեռքերի հրամայական շարժուածքը. նայեցէք մի բոպէ նրան և դուք կարող էք փոքր ի շատ գաղափար կազմել օվսիֆներով և տրիումֆներով հոսած մրցանոց հպարտ ախարհակալների նոյն բոպէի քայլուածքի վրա։

—Բայց ով է այդ ադան և ինչով է արժանացել նա իր քաղաքացիների մինչև այդ աստիճան համակրութեան», ի հարկէ, կը հարցնես դու, սիրելի ընթերցող։ Բայց ափսոս որ քո հետաքրքրութիւնը գոհացնել չեմ կարող ես. նախ՝ որ ադան չունէ անցեալ, նրա անցեալը վարագուրված է և ադան այժմ ապրից մինչև գլուխ ներկայի մարդ է։ Երկրորդ՝ ասում են ադայի անցեալը շատ թանգ է, մինչև անգամ գինի է, որովհետև ադան ամենացգոր է իր քաղաքում. նա չը ջնայապատված է մամենայի ամենաջերմ պաշտպաններով, որոնք սիրում և յարգում են նրան և կարողանում են ամեն մի բոպէի մէջ գուշակել նրա ցանկութիւնը և այն ժամանակ.... Բայց այն ժամանակ աւելի լաւ է՝ աբրի՞ առ գնանուկդ՝ և փոքրիկ յեղեղատս, քանզի ի խնդիր է Հերոդէս կորուսանել զնաւս։ Հայրերք մեր քաղաքում ում որ կամենաք, թող մեզի նա հոգեւոր թէ աշխարհական, ձեր թէ երեսառաքդ, կին թէ տղամարդ՝ ամենքը ձեզ կասեն, թէ ազան պաշտպան, մի ամենազնիւ մարդ է։ Բայց ինչով....

—Լ.Տ. մինչ դուք չը գիտէք, որ տան և ինքներդդ զարմ. երկրորդ կեանքն, հայերի մէջ, այն ևս Շամախու նման մի քաղաքում, մի մարդ ինչով կարող է ամենապատուական համարվեր։ Ադան երեսի մի անձն է. նա բարեպաշտ է, ազգասէր է, ողորմած է, առատաձեռն է, գթասիրտ է (օֆ, այդ վերջի ածականները մանաւանդ այնպէս յարմարվում են մեր ազգին, ինչպէս կրվին թաղ կամ խոզին ակնոցը) և վերջապէս հազար ու մի այդպիսի փրված ու ուռած ածականներով չը պատված մի անձն է նա. ինչու, որովհետև հարուստ է. որովհետև, ասում են, մինչև քառասուն հազար բուբլու կարողութիւն ունէ։

—Բայց պարոն...

—Բայց, էլ ինչ բայց, միթէ դուք չը լսեցիք թէ նա հարուստ է, թէ նա քառասուն հազար բուբլու կարողութիւն ունէ. քառասուն հազար, հասկանում էք, այդ հանգամանքն ու մասխարայութիւն չէ հա, կամ միթէ դուք կարծում էք, թէ այդ քիչ է։

—Ոչ, պարոն, ես երբէք այդ չեմ կարծում. միայն ցանկանում եմ իմանալ թէ այդ քառասուն հազար բուբլին ինչ մի երեսկի ազգային կամ հասարակական օգուտ է տուած, որ իր տիրապետողին արժանացրած է այդպիսի փառաւոր ածականների։

—Չա՛, հա՛, հա՛, հասարակական, ազգային, հա՛, հա՛, զարմանալի հաստատլուխ մարդիկ էք դուք, հա՛, հա՛, ադա, ախր հասարակական, կամ ազգային, կամ չես իմանում ինչ վրիպ ու զիրիկս որն է Ք. հասարակականն էլ է իմ ջերս, ազգայինն էլ է իմ ջերս, դու փողից խօսիր, փողից, էապիսի դարպակ բաներով բան չի դառնայ։ Եղբայր, փող ունես ամենից լաւ մարդը դու ես, գլխիս վրա տեղ ունես, փող չունես, խնդրում մի փոքր հեռուից անցնես, որ չուզդ վրա չընկնիս։

—Բայց, պարոն, այդ կատարելագործութիւնն է ձեր կողմից։ Դուք, ինչպէս երևում է, մեսրված, սպանած, ոչնչացրած էք ձեր մէջ ձեր խիղճը, սիրաը ու մարդկութիւնը։ Ես չեմ հերքում փողի կարևորութիւնը և հաւատացած եմ, որ փողը շատ լաւ բան է, նա մի առանցք է, որի շուրջը պտտում է մեր աշխարհը, իրաքանչիւր մի անհատ ջերմ ցանկանում է շատ ունենալ այդ գեղին ոսկիներից և ձեզ ևս ոչ ոք չէ արգելում շատ ժողովրդին յատուկ վայելչութեամբ մի ձեռքով փայփայելով իր ոսկեայ քամարը, որ վայելչորէն գրկած է սև ատլասայ արխալուղի մէջքը, իսկ միւս ձեռքով ծեծելով օդը իր մտրակդին չուխայի երկայն թևով։ Ադան անցնում է.... Բայց, Աստուած իմ, ինչպէս չէ անցնում ադան. ով կարող է այն բոպէին նկարագրել նրա վայելուչ ու հպարտ քայլուածքը, նրա դէմքի վրա փայլող լիսի ժպիտը, նրա աչքերի ժպիտ նայուածքը, նրա ձեռքերի հրամայական շարժուածքը. նայեցէք մի բոպէ նրան և դուք կարող էք փոքր ի շատ գաղափար կազմել օվսիֆներով և տրիումֆներով հոսած մրցանոց հպարտ ախարհակալների նոյն բոպէի քայլուածքի վրա։

—Բայց ով է այդ ադան և ինչով է արժանացել նա իր քաղաքացիների մինչև այդ աստիճան համակրութեան», ի հարկէ, կը հարցնես դու, սիրելի ընթերցող։ Բայց ափսոս որ քո հետաքրքրութիւնը գոհացնել չեմ կարող ես. նախ՝ որ ադան չունէ անցեալ, նրա անցեալը վարագուրված է և ադան այժմ ապրից մինչև գլուխ ներկայի մարդ է։ Երկրորդ՝ ասում են ադայի անցեալը շատ թանգ է, մինչև անգամ գինի է, որովհետև ադան ամենացգոր է իր քաղաքում. նա չը ջնայապատված է մամենայի ամենաջերմ պաշտպաններով, որոնք սիրում և յարգում են նրան և կարողանում են ա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ա Ղ Ա Ն

—

«Ադա, տեղիցդ վեր կաց, ձեռքդ գոչիդ դիր, գլուխս տուր, ադան անցնում է», ասում է մի երկայնաքիթ, դեղնադէմ, մոխրագ փափախի ծանրութեան տակ ճնչված չամախեցի հայ պարոն, բռնելով իր նման մի ուրիշ չամախեցի հայի կողք, որ անհոգ կերպով ծալապարկ նստած պարոն հովանու տակ, մի աչքը փակ, իսկ միւսը բաց դիմում է դէպի իր շրջակայ աւերանները։

—Ադան անցնում է, բացականչում է միւսը վեր թռչելով իր տեղից և ձեռքերը խաչաձև կրծքին դարսելով։ Երկուքը միասին արձանանում են պարի տակ, և մի բոպէ ազատելով իրենց գլուխը փափախի ծանրութիւնից, խորը գլուխ են վեր բերում փողոցի մէջով անցնող ադային։ Սակայն ադան անցնում է, առանց արժան հարգանք մի անգամ անգամ նետելու այդ երկու չարժուն արձաններին, որոնց դէմքի վրա նոյն բոպէին արտայայտվող ծիծաղելի գծագրութիւնը կարող է մի ամենամելancholոտ մարդու ծիծաղն անգամ շարժել։ Ադան անցնում է իր պատուին և իր ախտանշանները։

—Ադա, ինչ է ասում ադան, ինչ է ասում ադան, ինչ է ասում ադան